

Dil ve Din: Kimliğin Kadim Bileşenleri

Dr. Necdet Subaşı

Din ve dil, kimliğin kadim bileşenleri arasında yer alır. Bu özellikleri hem dinin hem de dilin yüksek hassasiyetler içinde değerlendirilmesine fırsat verir. Modern zamanlarda baskın bir kimlik bileşeni olarak öne çıkarılmaya çalışılan etnik vurgu bile sonuçta kendini dil ve din üzerinden var etmeyi önceler. Kimlik beyanına duyulan ihtiyaç onun sürekli tahkim edilmesi ve rasyonalize edilerek güncelleştirilmesi konusunda her düzeyde etkin bir sorumluluk bilincini harekete geçirir. Bu bağlamda kimlik edebiyatının ayrılmaz birer formu olarak ortaya çıkan asimilasyon ve entegrasyon kavramları da sonuçta bu bilinci aşındırmaya yönelik bir müdahale aracı olarak resmedilip tartışılır.

Kimlik sunumları bir varoluşsal bilgi ve talep şeklinde ortaya çıkar. Her birimiz kendi farkımızın ayırdına varmaya başladığımızda bütün bu verili kişiliğimizin etnik, dinsel, kültürel ve entelektüel kotlarla olan ilişkisinden haberdarız. Bireysel olsun toplumsal olsun gündelik yaşam dünyasında kendi kimliğimize vurgu yaptığımız her seferinde bir aidiyetimiz olduğunu, belli bir referans dünyası üzerinden konuştuğumuzu, sonuçta dünya tasavvurumuzun da bu müktesebatla içli dışlı olduğunu fark etmiş oluruz. Kimlik vurgumuz, başka herkes için olduğu kadar bizim için de köklerimizi ele veren, dayanak noktalarımızı, reflekslerimizi açığa çıkaran, belli başlı duyarlılık ve hassasiyetlerimizin içselleştirildiği potansiyel bir sermaye olarak değerlendirilir. Çünkü kimlik hem yaratılan hem de kurulan bir olgudur. Kimliğin bileşenleri arasında yer alan dil ve din de farklılığımızın açığa çıkardığı ilgileri, hayat karşısındaki mesafe bilincimizi, dünya ve medeniyet perspektifimizi şekillendirip bir üsluba dönüştürmektedir.

Dil ve din kimlik donanımının yetkin bir şekilde ortaya konmasının olmazsa olmaz öğeleri arasında yer alır. Bu bağlamda dil genetik transferden, edinilmiş/kazanılmış kültürel formasyona kadar hayatın her safhasındaki bilişsel tecrübelerimizin hem geçmişten gelene dahil olmasına hem de geleceğe aktarılmasına aracılık ederken din de bu aktarımın izleyeceği güzergâhları, değer ve sabiteleri ifade eder. Hiç kuşkusuz kültürel varlık ve devamlılık varoluşsal iddialar taşıyan her kimlik için hayati bir önem taşır. Referans dünyasından mahrum bir kimlik beyanının kendisini ifade etmekte zorlanacağı açıktır. Her dil bizi yaratılışımızın en ince detaylarıyla buluştururken, din de bu detayların deruni bir şekilde

anlamlandırılmasını sağlar. bağın bir anlamla bütünleşmesine yardımcı olur. Kimliğimiz bir dille kayıtlıdır. Din bu kayıtlı dünyayı belli bir söylem düzeni içinde yapılandırır. Bu nedenle dil “varlığın evi”yken din de bu evin direkleri üzerine kurulmuş yekpare çatıdır.

Kimlik vurgusunun devamlılığı dil üzerinden sağlanır. Sosyal bilimlerin hemen her alanında dilin insan tekinin varlık beyanındaki yerine güçlü atıflarda bulunmaktadır. Dil sayesinde insan kendi kökleriyle sağlıklı bir ilişki kurmakta, varlık dünyası onun aracılığıyla mütemadiyen içeriklendirilmektedir. Dilde içkin formlar geçmişle gelecek arasındaki sürekliliği yansıtır. Önce ebeveyn ve aile ortamı sonra da sistematik düzeyde örgütlenmiş okulla buluşan çocuk genel toplum içine adım attığı andan itibaren karmaşık ve kaotik yaşam dünyasının içine kendi anadiliyle katılmakta, dil dünyası bizzat yaşadığı tecrübelerle zenginleşmektedir. Burada bir şekilde paylaşıma açılan dil gerçekte bir geleneğin kendi kişiliğinde kristalize olmuş formlarını yansıtmaktadır. Kültür dil üzerinden güncellenir ve kendi kıvamına bu yolla ulaşır. Dil sadece lengüistik bir form ya da fonetikle sınırlı bir aktarım aracı değildir. Bir dil ait olduğu kültür dünyasının en temel kodlarını, şifre ve sembollerini içerdiği, onların aktarımına aracılık etmeyi başardığı ölçüde sahici bir dil olarak kabul görmektedir. Bu nedenle bir başka dili öğrenmek o dili gündelik dilde kullanabilmenin çok ötesine gitmeyi tazammun eder. Herhangi bir dil üzerinden o dilin bağlı bulunduğu kültür ve medeniyet dairesinin belli başlı özelliklerine ulaşmak imkânsızsa bu hiç bir anlam ifade etmeyecektir. Nihayet bir dile nüfuz etmek o dilin içinden geçtiği süreçleri, o dilin dâhil olduğu kültür ve din dünyasını bilmekle ancak mümkün olabilir. “Bir lisan bir insan iki lisan iki insan” ifadesi her halde bu zenginliği vurgulamak için kullanılmaktadır.

Aynı şekilde din de kimliğin içeriklendirilmesinde önemli bir ağırlık taşır. Hayatın anlamlandırılmasında, kozmosun ve gerçeklik dünyasının değerlendirilmesinde din güçlü bir esin kaynağı, bir açıklama ve anlamlandırma sistemi, hatta bir dayanak ve melce olarak görülmektedir. Bu özellikleri onu teolojiden felsefeye, sosyolojiden psikolojiye hemen her alanda farklı bir dil tutturmayı başaran retoriğinden kaynaklanmaktadır. Bir dine bağlı olmak dünyayı ve onun içinde süregiden hayatı o dinin ürettiği perspektif içinde okumak ve değerlendirmek demektir. Her din içinde yer aldığı kültürün dil dünyasında gerçeklik kazanır. Farklı milliyetlerin din algısı kendi kültürel envanterleri yok sayılarak anlaşılabilir. İslam’ın ya da Hıristiyanlığın şu ya da bu toplum üzerinde kendine bir karşılık bulması gerçekte o dinlerin söz konusu milliyet, kültür ya da topluluklarla kurduğu/kurabildiği ünsiyetle ilişkilidir. Bir kimlik bileşeni olarak din, bulunduğu toplumun kod değerleriyle hemhal olmuş dil düzeneği içinde kurumsallaşır. Nihayet bu buluşma dil üzerinden gerçekleşir. Dinin

teolojik argümantasyonu ancak dille vücut bulur. Dinin semantik bir müdahaleye maruz kaldığı durumlarda bile gerçekte fark edilen verili dildeki değişimdir. Bugün din dilinin hızla sekülerleşmesi de bu değişimi ifşa etmektedir. Dinle dil arasındaki bağdaşıklık, birbirini tamamlayan özellikleriyle kimliğin yekvücut bir sunuma hazır olmasını kolaylaştırır.

Bugün diaspora toplumlarının pek çoğunda kimlik ve kültür temsilleri değişik ölçülerde yaşanan müdahalelere maruz kalmaktadır. Hemen her kimlik “göçmen”, “mülteci”, ya da başka benzer yollarla içine dahil olduğu hakim devlet siyasetlerinde ciddi kayıplarla karşı karşıyadır. Bu çerçevede öne çıkan asimilasyon korkusu kimliğin korunmasında ciddi bir panik havasına yol açmaktadır. Öte yandan aynı korku kendine özgü bir dirençle yeni beyan stratejilerinin önünü açmaktadır. Bu bağlamda 60’lı yıllardan itibaren başta Almanya olmak üzere dünyanın değişik bölgelerinde kendi anayurtlarından oldukça uzak bir şekilde yaşamlarını idame ettirmeye çalışan Türkiyeli göçmenlerin kimlik temsillerinde de önemli kırılmalar yaşanmaktadır. Bu bağlamda kendi kimliklerinin korunması, hiçbir düzenleyici müdahaleye fırsat vermeksizin aidiyet ve referans ölçütlerinin tahkim edilmesi konusunda kayda değer bir duygusallık yer yer bir tepkisellik de buluşarak yeni varoluş biçimlerini hayata geçirmektedir. Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse göçmen Türklerin kimliklerini, üzerine oturttukları İslam üzerine ciddi bir gerilim edebiyatı gündemdedir. İslam’ın gündelik hayata yansıyan dilini üreten Türkçe’nin geleceği ise kendine özgü bir sorumluluk bilincini harekete geçirmektedir.

Göçmen Türklerin İslâm üzerinden kendi kimliklerini tanımlama ve yeniden biçimlendirme yönündeki çabaları, ağırlıklı olarak “asimile edilme” ve böylece kültürel açıdan “yok edilme” tehdidini hissetmelerinden kaynaklanmaktadır. Kişisel düzeydeki kimi deneyimlerin giderek genelleştirilebilir bazı uygulamalara dönüşmesi karşısında, her biri farklı dini ve kültürel referans bölgelerinden gelen göçmenler, arayışlarını hem farklılaştırmış hem de pratik kaygıların beslediği bir acelecilik içinde kendi dini ve kültürel geleceklerini garanti altına alma konusunda birbirinden kopuk ve bağımsız birtakım yeni arayışlara yönelmişlerdir.

Türklerin dil, din ve kültürel kimliği korumak, buldukları ülkelerde asimile olmamak ve kendi kimliklerini ilgili ülkelerin yasaları çerçevesinde özgürce ifade edebilmek için gerçekleştirdikleri referans arayışları, birtakım sivil oluşumlarla sonuçlanmıştır. Çoğunluğunu cami merkezli kültürel organizasyonların aldığı bu oluşumlar, bir yandan birbirleriyle belli bazı hususlarda benzer yönelimlere sahip olan Türkler arasındaki ilişkileri güçlendirirken bir yandan da ilgili ülke nezdinde, kültürel kimliklerinin tanınması konusunda dikkate değer bir

“tanınma siyasetini” somutlaştırmaktadır. Genel olarak çok kültürlülük problemi bağlamında farkı kimliklerin fark edilme ve hâkim kültürler tarafından farklı özellikleriyle tanınma konusunda verdikleri mücadeleler anlamındaki “tanınma siyasetleri”nin değişik bağlamları ve sonuçlarından söz etmek mümkündür.

Türkler için dil, dinle neredeyse aynı değerdedir. Bu nedenle dili kaybetmekle dini kaybetmek arasında çok kolay bir bağ kurabiliyorlar. Öyleki etnisite, dil, kültür ve din birbirinin içine ayrılmaz bir şekilde geçmiştir. Bu iç-içelikler yumağının ürettiği “kimlik” yapısının, özellikle dilin kaybedilmemesi konusunda sergilenen duyarlılık, bir çözüm olarak kurumsal arayışları dili korumanın mümkün tek yolu olarak öne çıkarmıştır. Gerçekten de tipik bir Türk ailesinin Türkçeyi kullanma siyasetindeki en temel motif, hane halkı içindeki ana temas aracının ancak aynı dili kullanarak gerçekleştirilebileceğine olan tam inançtır. Bugün kültürel kimlik beyanlarının şiddetine bağlı olarak Türkçeyi yetkin bir şekilde öğrenme arzusu içinde olan ve özellikle üniversite eğitimini almış Türkler arasında yaygınlaşan dinamik bir yönelim söz konusudur. Diğer yandan genel geçer Türk çoğunluğu dile hayati bir önem atfediyor, sık sık dillendirilen sıkıntılarının başında da dil kaybı ve bununla başlayan diğer sorunlar geliyor.

Dil kaybının referans öğelerinin tamamında esaslı bir hasar yarattığı açıktır. Öte yandan Türkler, örneğin İslâm temelli eğilimlerinin, çocuklarına, buldukları bölgelerin dili üzerinden öğretilmesi konusuna asla sıcak bakmamaktadırlar. Bu eğitime rıza göstermek bile birinci ve ikinci kuşak Türklerin büyük çoğunluğu arasında kötü bir uzlaşma ve ihanet olarak değerlendirilmektedir. Bu eğitim, genel Türk nüfusu içinde daha çok Avrupa’da doğup büyümüş üçüncü kuşağın önemli sayılabilecek bir bölümü tarafından (Euro-Türkler) sempatiyle karşılanmaktadır. Eğer bir önlem alınmazsa, Türklerin Türkçeye atfettikleri bu önemin yetişen nesiller açısından pratik bir değeri, yani işlevselliği, giderek kalmayacaktır. Çünkü yetişen nesillerin bugün geçerli olan üçüncüsü değilse bile dördüncüsünün Türkçeyle bir ünsiyet sürdürmesinin çok zor olacağı görünmektedir ve dini bilgilerin Türkçe üzerinden verilmesinde ısrar edildiğinde belki biraz Türkçe öğretilcektir ama ne bu Türkçe doğru dürüst bir iletişime imkân verecek bir seviyede olacaktır ne de bu kadarlık Türkçe üzerinden verilen bir din bilgisinin Avrupa şartlarındaki dindarlık anlayışına ciddi bir katkısı olabilecektir.

Gerçek şu ki, Türklerin İslami bilgileri ve duygularını kendi çocuklarına aktarımı konusundaki bitmez tükenmez arzuları gücünü korusa da bu niyetin gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan vasat her geçen gün daha da azalmaktadır. Türkiye’nin şu ana kadar din

eğitiminin Türkçe üzerinden verilmesinde ısrar etme yönünde sergilediği politika, sonuç alınabilir gerçekçi diplomatik kanallar kullanılmadıkça giderek işlevselliğini yitirecektir. Artık Türk çocuklarına Almanca ya da Fransızca din eğitiminin verilmesine, hatta giderek bu dersleri Almanya ya da Fransa şartlarında doğup büyümüş bir eğitilmiş kesimin vermesine yönelik hazırlıkların yapılması ihtiyacı kendini giderek daha fazla hissettirecektir.

Eğitimin Türkçe verilmesindeki ısrar anlaşılabilir değildir. Ancak yeni kuşağın din ve dil dünyasına ilişkin akademik literatür, cemaatlerin dikkate almadığı bir referans alanını üretmektedir. Yeni kuşağın maddi ve manevi yönelimlerdeki ana güzergâh hızla değişmektedir. Bu güzergâhın kodları, referansları, belli başlı niyetleri öğrenilmedikçe sürdürülen çalışmaların tamamının akamete uğrayacağından emin olabiliriz. Dil ve din konusundaki duyarlılıkların reel bir açılımla yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Esasen kimi cemaat yapılarının bu yöndeki abartılı hassasiyetleri de benzersiz sorunlar yaratmaya aday gibidir. Nitekim bu bağlamda kimi cemaatlerin içe kapanık ve etki alanlarındaki Türkleri özel bir jargona ve yaşama stiline hapseden yapıları da masaya yatırılmalıdır. Gerçekten de kimi cemaatlerin Türkler için Avrupa temelinde sundukları proje(ler) tam anlamıyla gettolaşmaktır. Avrupa Türklerinin dinsel yönelimleri, hassasiyetleri, ritüel tercihleri, vb. gibi konularda somut verilerden hareket edilmesi gerekir. Birbiriyle yok denecek kadar azalmış ilişkilerinin ardında, dinsel ya da siyasi ciddi bir gerekçe içermeyen ayrışmaların önü alındığı takdirde, toplam Türk varlığı daha enerjik açılımlarla tanışabilir. Aksine içe kapanma ve dar siyaset oyunları, kimi sektör örneklerde de görüldüğü gibi garip bir radikalizmi, sıkı bir dindarlık formu olarak kitlelere dayatmaktadır. Öte yandan mevcut dinseliliklerin yarattığı yükten, değişik nedenlerle kurtulmaya çalışan genç nesil de başına buyruk, çok kere bireysel tercihlerinin izinde yeni bir dinselliğe sivrilmektedir. Böylece dinsel otoritenin miadı dolmakta, cemaat bağlarından kopmayı başarmış bir dinselilik de sonuçta sağlıklı bir yapılanmayı sürekli olarak akamete uğratmaktadır. Püriten söylem, kimileri için büyüleyici ve çekici gelirken, kimileri için de başlı başına itici gelmektedir.

Sonuç olarak dil ve din konusunda daha gerçekçi adımlar atmak gerekir. Bir din olarak İslam'ın her şeyden önce kendi dil yatağında kalıcı bir terminolojiye sahip olduğu göz ardı edilemez. Türkçenin kaybı ya da gündelik iletişimden çekilmesi sadece kimlik beyanındaki aşınmayı değil din dilinin ortadan çekilmesini de gündeme getirecektir.